

XX. YÜZYILIN BAŞINDA TÜRK EDEBİ DİLİNİN BAZI PROBLEMLERİ

TOFIG D. MELIKOV

Edebi dil canlı varlık gibi her zaman bir gelişme içindedir. Fakat belli dönemlerde böyle gelişmeleri köklü değişimler takip etmektedir. Sosyal, toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası olan dil, önemli toplumsal değişimlerin etkisiyle yapılanma dönemlerine girmiş oluyor. XX. yy. başlarında Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi böyle bir yapılanma ve değişme dönemlerini yaşamışlardır.

Konuya girmeden önce Türk kültür geleneğinin önemli bir özelliği üzerinde durmak gerek. Şu noktaya değinmeden, onu değerlendirmeden XX. yüzyılda edebi dilin oluşum ve gelişiminden bahsetmek mümkün değildir.

Bilindiği gibi ulusal Türk geleneği iki paralel düzeyde gelişmiştir. Onlardan biri sultan sarayları ve asilzade yahılarında oluşan, daha sonra klâsik edebiyatı kuran divan edebiyatı, ikincisi ise kendi iç kanunlarına dayanarak gelişmesini yüz yıllar boyu devam ettiren halk edebiyatı olmuştur. Adı geçen bu iki gelenek elbette birbirinden “çin settiyle” ayrılmamışlardır. Onlar çeşitli dönemlerde, çeşitli oranlarda birbirlerini etkilemişlerdir. Fakat genelde bu iki gelenek ayrı - ayrı ideolojik temellere dayanmış, ayrı - ayrı şiir sistemlerinden – aruz ve heceden – yararlanmışlardır. En önemlisi ise adı geçen gelenekler ayrı - ayrı dillerden – Osmanlıca ve halkın konuştuğu Türkçeden – faydalanmışlardır. İşte belirttiğimiz bu sebepler her iki kültür geleneğini birbirine karşı getirmiştir.

İmparatorluk'ta yaşayan tüm halkların birliğine dayanan Osmanlılık ideolojisi ve felsefesinde XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak bir bunalım görünmektedir. Birbirini takip eden politik olaylar bu bunalımı XX. yüzyılın başlarında daha da hızlandırmışlardır.

XIX. yüzyılın sonuna doğru yazarlar ve aydınlar arasında Türkçülük düşüncesi yaygınlaşmaya başlıyor. Gelişiminin ilk yıllarında Türkçülük düşüncesi Türk kültür problemleriyle içiçe olmuştur. Milli şuurun hızla gelişmesinin etkisiyle yayımlanmaya başlayan “Milli Talim ve Terbiye” dergisinin amacı Türklerde ulusal kültüre ilgi yaratması olmuştur.

Türklük iki akımdan – türkçecilik ve halkçılık (veya halka doğru) –, yani halkı, özellikle de Anadolu Türk halkını aydınlatıcı ve böylelikle milli şuuru geliştirmeyi amaç edinen akımlardan oluşmaktaydı. Yukarıda belirt-

tiğimiz düşünceler Rıza Tevfik, Ahmet Vefik Paşa, Şemseddin Sami ve özellikle Mehmet Emin Yurdakul'un eserlerinde kendilerini belirtmişlerdir.

1900-1901 yıllarında Necip Türkçü 16 yazısından oluşan "Türkçe dilimiz" dizisini yayınlayarak ilk kez edebi dilin tanzim olunması, Arap - Fars kelime ve gramer şekillerinden vazgeçilmesi ve halk ile edebi dilin yaklaşması konularına değinmiştir.

1908 devriminden sonra memleket yeni bir toplumsal ve politik döneme girmiş oluyor. İşte bu yıllarda Türk milli şuurunda gelişme daha da hızlanmıştı. Osmanlı ideolojisi yerini yavaş yavaş Türkçülük ideolojisine bırakmak zorunda kalmıştır. Bu şartlar içinde doğal olarak halkın anlayacağı ve kavrayabileceği bir dile ideolojik açıdan bir gereksinme duyulmaktadır. Öte yandan halk dilinin edebi bir dil olarak kullanılmasına geleneksel divan edebiyatına özgü şiir sisteminin - *aruzun* - engel olması görünmektedir. Nedeni, açık - kapalı, uzun - kısa heceli şiir sisteminin Türkçenin yapısına aykırı olmasıdır. Divan şâirlerinin sık sık arap - fars kelimelerini kullanmaları bir bakıma buna bağlıdır. İşte bu dönemde halk edebiyatı şiir sistemi olan hece yazılı edebiyata girmeğe başlıyor. XX. yüzyılın başlarında Türk edebiyatında yeni bir milli edebiyat akımı doğuyor. Bu akıma bağlı şâirler, ki onlara hececiler de deniliyordu, kendi eserleriyle aruz ve divan edebiyatının temellerini sarsıntıya uğratarak altı yüz yıldan sonra yazılı edebiyata hece şiir sistemi girmiştir. Böylelikle Tanzimattan başlayan edebiyat reformu 1910'da klasik divan edebiyatının yok olması ve halk kültür geleneğine yaslanan edebiyatın meydana çıkmasıyla sonuçlanmış oluyor.

Böyle bir köklü değişim, edebi dil normativinin de yenilenmesini beraberinde getirmekteydi. Doğal olarak edebi dil Osmanlıcadan koparak halk konuşma diline yönelmeğe başlıyor.

"Türk derneği", "Türk Yurdu", "Halka doğru", "Türk Sözü" ve özellikle Ömer Seyfettin ve Ali Canip'in yönettikleri "Genç Kalemler" dergileri yeni edebi dilin oluşmasında ve gelişmesinde çok büyük rol oynamışlardır: "Genç Kalemler" dergisinin 1912 yılının Mayıs sayısında yayınlanan Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" başlıklı yazısının önemini özellikle belirtmek gerek. Ömer Seyfettin ve arkadaşları birçok yazılarında, Türk edebi dilinin arap - fars gramer şekillerinden ve yabancı kelimelerden temizlenmesine, terimlerin Türkçenin dil yapısına ve gramerine uygun olarak yaratılması ve yalnız türkçeye organik olarak girmiş yabancı kelimelerin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Dönemin yazarları düşüncelerini orijinal sanat eserlerinde gerçekleştirmeye de başlamışlardır. Ömer Seyfettin'in nesirlerinin dili, oluşmakta olan yeni edebi dilin en güzel örneklerindedir.

1923'de Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra milli kaynaklara yönelme eylemi daha da hızlandı. Dağılmış Osmanlı İmparatorluğunun

yerinde kurulmuş olan yeni sosyal - politik sistemin, Osmanlı düşüncesinden koparak milli düşünceye sahip olmuş Türk Ulusunun, doğal olarak yeni ideolojik ve kültürel değerlere yönelmesi gerekiyordu. Türk toplumunun kültürel gelişimini, kendi tarihî görevini tamamlamış olan Osmanlıca ile gerçekleştirmek imkânsızdı. Bunun bilincine varan Mustafa Kemal Atatürk dil, alfabe, kültür devrimlerine çok büyük önem vermiştir.

Osmanlı Edebiyatı geleneğinden, Osmanlı dilinden vazgeçen yeni Türk edebiyatı ve dili, doğal olarak 600 yıllık kültür geleneğinden, onun şiirsel birikiminden, poetikasından, imajından da vazgeçmek zorundaydı. Her bir devrimde olduğu gibi, kültür, dil devrimi de ilk aşamada olumlu ve olumsuzlukları bir arada getirmekteydi.

Böylelikle 1900'lerden sonra Türk edebi dilinin gelişmesinde aşağıda belirttiğimiz dört faktörün önemli rol oynadığını ve oynayacağını söyleyebiliriz :

1. Çağdaş Türk edebi dilinin konuşma ve halk kültürüyle bağlılığı;
2. Çağdaş Türk edebi dilinin eski Türk edebi dili ve edebiyatıyla bağlılığı,
3. Çağdaş Türk edebi dilinin öztürkçeye bağlılığı;
4. Çağdaş Türk edebi dilinin klasik divan kültürünün olumlu yönlerinden faydalanma ve yararlanma prensipleri :

Belirttiğimiz şu dört faktörlerin etkileriyle zamanla bir senteze, bileşime varılacak ve hiç kuşkusuz günümüz Türk edebi dili yeni boyutlara ulaşacaktır.